



Foto: Ina van der Vlist

Hekenbroek 2020

Inventarisatie door de Zoogdierwerkgroep

IVN De Oude IJsselstreek

HET HEEKENBROEK, OOSTELIJK DEEL, 2020

Inventarisatie door de Zoogdierwerkgroep van het IVN De Oude IJsselstreek.

Inleiding

Het Hekenbroek is een mooi gebied bestaande uit diverse soorten loofbos, hakhout, een oude haagbeuken stobbenwal, weilanden en akkers, op diverse plaatsen omzoomd door houtwallen en begrensd door de Rode beek, sloten en wegen.

Er liggen wat poeltjes en er is kwel. Sommige delen zijn door de lemige bodemsamenstelling of door een ondoorlatend laag onder de zandige bovenlaag, vochtig tot nat en dat zijn biologisch gezien, vooral ook voor de flora, mooie terreinen.

Dit schreef ik ook al in 2016 in mijn rapport omdat we dat jaar het westelijk deel hadden geïnventariseerd. In 2004 hebben we zelfs een globale inventarisatie over het gehele terrein uitgevoerd.

De bedoeling was dat we in 2017 al het oostelijke deel zouden bekijken maar door redelijk grootschalige kapplannen aldaar moesten we het uitstellen tot dit jaar: 2020.

Nu gooide echter het Coronavirus roet in het eten waardoor groepsexcursies maar twee keer konden worden gehouden. De eerste keer in maart omdat het coronavirus nog niet aanwezig was en in juli toen de regels wat waren versoepeld.

Gelukkig beschikten we inmiddels over een aantal zgn. cameravallen, waardoor we toch fraaie waarnemingen hebben kunnen doen.



Foto: Ina van der Vlist

We, dat zijn de leden van de zoogdierwerkgroep van het IVN De Oude IJsselstreek, bestaande uit ongeveer 16 vrijwilligers. Onze hoofddoel is inventariseren van de zoogdieren in de Zuidwestelijke Achterhoek. Maar we nemen intussen ook alle andere dieren en wat interessante planten mee, voor zover we ze kennen. Alles wordt tenslotte ingevoerd in Waarneming.nl.

Het inventariseren van zoogdieren moet, door dat de meeste schuwe en nachtelijke soorten zijn, vooral gebeuren aan de hand van de diverse sporen. Uitwerpselen en prenten zijn echter vaak niet met zekerheid tot een soort te herleiden en daarom zijn de camera's geweldige hulpmiddelen gebleken. Vleermuizen hebben we geïnventariseerd met behulp van onze batdetectoren. Helaas kon de al volledig geplande muizeninventarisatie met behulp van live-traps niet doorgaan. NM vond dit project vanwege corona niet verantwoord. Een speciale camera, bedoeld voor kleine zoogdieren, de zgn. struikrover, leverde wel enkele muizensoorten op.

Een watermonster uit het ven is onderzocht op micro-organismen. Deze soorten zullen apart onder de vorm van Cf. worden opgenomen door het ontbreken van specialisten op dit gebied.

Excursiedata en tijdsduur in 2020

14 maart 09.00 tot 12.00 u (7 pers.)

25 juli 20.30 tot 22.45 u (6 pers.)

De plaats en de plaatsingsduur van de diverse camera's : zie bij de bespreking van de camera waarnemingen.

Tijdens het plaatsen en ophalen van de diverse camera's werden ook waarnemingen genoteerd.



RESULTATEN (soortenlijstje)

Zoogdieren

Mol
Egel
Baard-/Brandts vleermuis
Gewone dwergvleermuis
Rosse vleermuis
Laatvlieger
Bosvleermuis
Gewone grootoor
Haas
Rosse woelmuis
Veldmuis
Bosmuis
Eekhoorn
Vos
Boommarter
Steenmarter
Bunzing
Das
Ree

Vogels (niet systematisch geordend)

Wielewaal
Tuinfluiter
Zwartkop
Tjiftjaf,
Zwarte specht
Grote bonte specht
Groene specht
Buizerd
Havik
Blauwe reiger
Boomklever
Boomkruiper
Zanglijster
Spreeuw
Winterkoning
Roodborst

Amfibieën

Bastaardkikker
Bruine kikker

Insecten

Grote glimworm (Foto: Hanneke Burgers)
Bosmestkever
Rupsenaaskever
Gehakkelde spanner (rups)
Tweestreepsvoorjaarsuil (rups)
Kleine wintervlinder (rups)
Duitse schorpioenvlieg

Gallen

Ramshoornagalwesp (zeldzaam)
Plaatjesgalwesp

Slakken

Bruine blinkslak

Planten

Gele dovenetel
Dalkruid
Gewone salomonszegel
Valse salie
Bosklaverzuring
Zegekruid
Heksenkruid

Microleven uit vennetje: **allemaal cf. !**

Groenwieren:

Ankistrodesmus acicularis

Scenedesmus obliquus?

Jukwieren:

Closterium moniliferum of Cl. striolatum

Staurastrum striatus

Amoebes:

Arcella discoides

Buikharigen:

Chaetonotus spec.

Zuiginfusorien

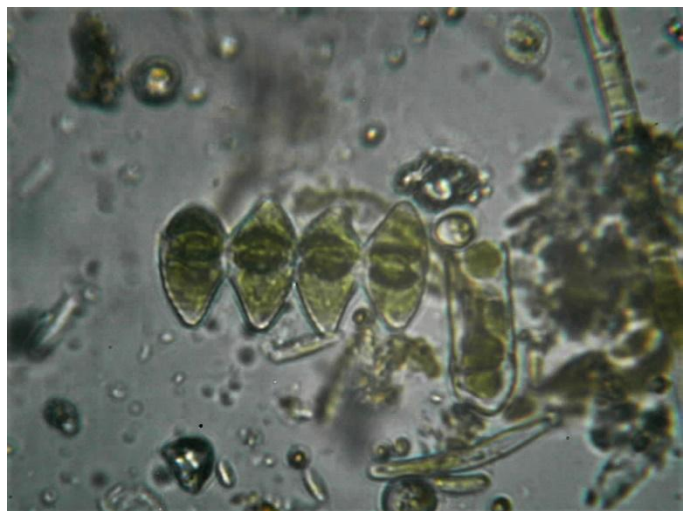
Shaerophrya sol

Watervlooien:

Daphnia longispina

Eenoogkreeftjes:

Cyclops strenuus



Opmerkingen bij de waarnemingen

Ondanks het kleine aantal excursies hebben we toch meer zoogdieren waargenomen. Dat komt voornamelijk door de goede vleermuizenavond. Hoewel we weer minder muizensoorten konden waarnemen vanwege het niet kunnen vangen met live-traps. Een erg mooie aanwinst waren de gedragingen van enkele zoogdieren die we konden vastleggen met de camera's.

Zoogdieren

Insecteneters

Mol: deze soort wordt door zijn algemene voorkomen nogal eens ondergewaardeerd, heb ik het idee. Toch is het een belangrijke schakel in het ontstaan of aanwezig blijven van een gezonde bodem. Door zijn gangen zorgt hij voor een goede verwerking van strooisellaag met de bovenlaag van de (bos)bodem en voor lucht. Ook wordt de afwatering door zijn gangenstelsel verbeterd.

Spitsmuizen: jammere genoeg geen spitsmuissoort waargenomen. Ze zullen er zeker zitten.

Egel: die hebben we in 2016 gemist maar nu een paar keer door zijn uitwerpselen vast gesteld. Het gaat niet goed met de egel. Niet alleen gaat het dier achteruit in Nederland, ook in veel andere Europese landen is zijn teruggang gemeten. In hoeverre hier insecticiden een belangrijke rol spelen, kunnen we alsnog alleen vermoeden. Ook heerst er momenteel een onbekende ziekte onder de egels.

Vleermuizen

Het was in 2020 een mooie vleermuisavond. D.w.z. dat we in een kleine twee uren zes soorten waarnamen. Jammer genoeg konden we de geluiden niet vastleggen waardoor de validatie van drie soorten niet gegeven kan worden en dus als cf. moeten worden geregistreerd. Zelf ben ik er wel zeker van. Het gaat om de zeldzame bosvleermuis, de grootoorvleermuis die in dit deel van Nederland nog steeds de gewone grootoor is, en de Myotis-soort. In 2016 hebben we de baardvleermuis gevangen en gelet op het milieu en het gedrag, lijkt het mij ook dit keer weer om baardvleermuizen te gaan.

Baardvleermuis cf.: een typische soort voor kleinschalig landschap waar ze langs bosranden en hagen vliegen. Hij jaagt in bossen graag over de bospaden en wat open plekjes. De waarnemingen betrof diverse individuen, zeker vier. Er kunnen in eind juli al jongen meevliegen. Het is zeer aannemelijk dat een kolonie in de buurt van of in Hekenbroek woont. Baardvleermuizen wonen graag in/aan gebouwen aanwezige smalle ruimtes zoals spleten en achter vensterluiken maar ze komen ook wel in bossen voor bijv. achter losse boomschors. Het is zeker geen algemeen voorkomende soort.

Rosse vleermuis: een op de batdetector zeer herkenbare soort. Een grote vleermuis en een echte boombewoner. Hij hangt in holle bomen en een kolonie is met het blote oor overdag te horen. Ze hangen ook in de winter vaak in grote groepen in een holle boom en daardoor vaak slachtoffer bij de winterse bomenkap. Zo'n boom is vaak jaar op jaar een belangrijke overwinteringsplek voor individuen in een wijde omtrek. Ze vliegen vroeg uit en jagen vooral op grotere insecten vaak boven open gebieden die weer omsloten liggen zoals ruigere graslanden in bosachtige terreinen maar ook graag boven moerassen en rietlanden.

Bosvleermuis cf.: een zeldzame soort die de laatste jaren wat vaker wordt waargenomen. Mogelijk betreft dat een waarnemers effect. Door de sterk toegenomen kennis van de geluiden en verbeterde analysemethoden is de bosvleermuis van onbekende soort een zeldzame soort geworden. We zagen deze vleermuis jagen boven een open terreintje waar hij vlak langs de aangrenzende bosranden vloog. Zijn sonar ligt op ongeveer 25 à 26 kHz en lijkt wat op de sonar van de laatvlieger waaraan hij verwant is.

Laatvlieger: ook een grote vleermuis die daardoor ook op grote insecten jaagt zoals meikevers, huismoeder, mestkevers etc. Zijn jachtgedrag wordt daardoor dus ook bepaald. Je ziet hem vooral jagen langs grote boomkruinen van gesloten boomrijen (lanen) of bosranden. Ook bij deze soort is achteruit gang geconstateerd en nu op de rode lijst geplaatst. En net zoals bij de egel, zullen insecticiden bij de vleermuizen nadelige gevolgen hebben.

Gewone dwergvleermuis: een gebouwen bewonende kleine vleermuis die tot de algemeenste vleermuissoort van Nederland gerekend kan worden. Nog wel. Maar door de sterk toenemende isolatie van huizen enz. verdwijnen er heel wat verblijfplaatsen voor deze vleermuis. Het Hekenbroek is een goed jachtgebied voor deze soort evenals de aangrenzende lanen.

Gewone grootoorvleermuis: een van de moeilijkste soorten bij detectorgebruik. Deze vleermuis, die in oude bossen in dit deel van Nederland gelukkig nog wel redelijk vaak voorkomt, heeft een enorm zachte sonar doordat hij voornamelijk jaagt op gehoor en jaagt op prooien die over bladeren lopen bijvoorbeeld. Daarbij gebruikt hij een heel zachte sonar die op een heel korte afstand, ongeveer een meter of minder, te horen is. Ze jagen graag op grote nachtvlinders en stropen daarbij bosranden af waarbij ze langzaam, fladderend vliegen. Ook de gewone grootoor heeft zijn kolonies of hangplek in bomen maar ook in gebouwen waarbij ze o.a. van gebouwen met donkere, rustige zolders gebruik maken.

We hadden dus geluk met het horen van deze soort.

Haasachtigen

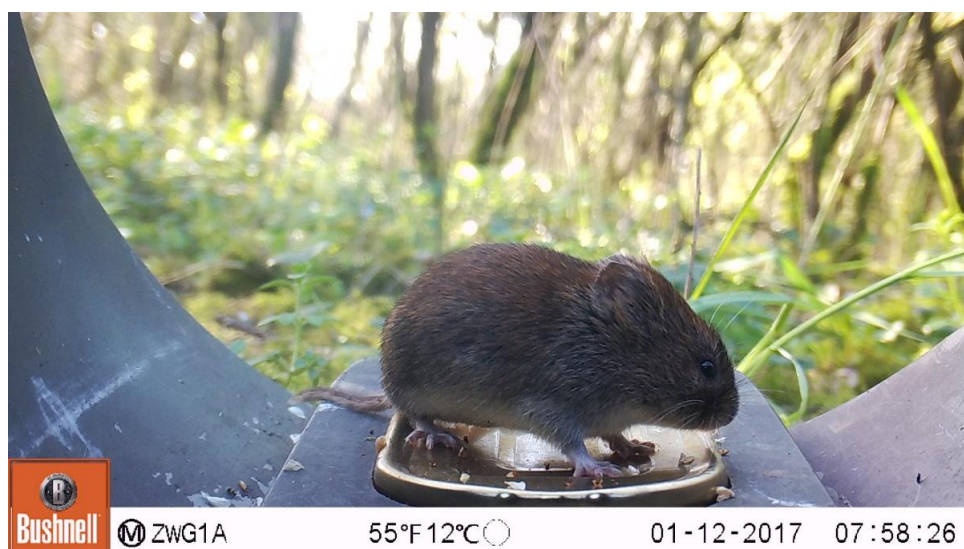
Haas

De haas kwamen we alleen tegen op de cameraopnames. Het is meer een open bos dier dan het konijn. Deze laatste hebben we niet gespeurd in 2020. Helaas. Het is bekend dat het met beide niet zo goed gaat maar vooral het konijn lijkt maar niet te herstellen van de diverse ziektes waardoor het dier mede sterk achteruit is gegaan.

Knaagdieren

Woelmuizen en ware muizen

De muizenvangweek ging door corona helaas niet door. Ook zijn we geenbraakballen tegen gekomen met muizen erin. Mochten braakballen uit Hekenbroek of uit kasten in de directe omgeving, dan houden we ons aanbevolen om deze te pluizen. Wel hebben we een aantal weken een zgn. struikrover, een camera speciaal ingericht voor kleine zoogdieren, in het veld gehad. Daardoor hebben we nog enkele soorten kunnen vaststellen.



Woelmuizen, planteneters:

Rosse woelmuis: een muis die veelvuldig in bossen en wat ruigeren terreinen voorkomt.

Veldmuis: deze muis komt vooral in wat grasachtige gebieden voor waarbij de begroeiing zeker niet te ruig mag zijn. Maar in bermen, weilanden e.d. kan het een plaag worden. Ze wonen vaak met meer dieren bij elkaar in een terrein waarbij de uitgeknaagde loopgangetjes tussen de verschillende holletjes meestal goed zichtbaar zijn. Daardoor vonden we ze ook in het smalle grasland in Hekenbroek. Doordat ze in de lage begroeiing goed zichtbaar zijn voor roofvogels en uilen, vinden we ze veelvuldig in uilenbraakballen. Andere roofvogels verteren de botten veel beter dan uilen en in bv. torenvalkballen of reigerballen zijn ze nauwelijks te vinden. De tandjes nog wel eens.

Ware muizen, alleseters:

Bosmuis: een muis die nog vaker dan de rosse woelmuis in het bos te vinden is. Ook een dier dat houdt van wat ruigere begroeiing en een geslaagde soort te noemen. Ook deze soort wordt in Nederland vooral gevolgd door uilenballen te pluizen.

Eekhoorn

Het wordt eentonig maar ook dit prachtige dier heeft ernstig te lijden gehad van ziektes. Maar niet alleen door ziektes gaat de eekhoorn achteruit. Versnippering en daardoor veel verkeerslachtoffers naast de algehele achteruitgang van de biodiversiteit spelen hier een belangrijke rol. Gelukkig hebben we hem met de camera kunnen vastleggen. Vaak herken je de voedselresten van hem op de grond: aangeknaagde dennenappels en opengespleten hazelnoten.

Roofdieren

Vos: we hadden de vos al gespot bij de eerste excursie, d.w.z. we vonden zijn verse uitwerpselen met nog wat grovere botdelen erin. Ook elders kwamen we deze tegen in het bos. En we fotografeerden hem. In hoeverre het hier een of meer dieren betreft kunnen we zo niet zeggen.

Als we inderdaad een jong dier op de camera hadden, dan komen hier in ieder geval meerdere individuen voor.

Marterachtigen

Zowel de boommarter als de steenmarter, de bunzing en de das hebben we kunnen waarnemen. Hert zijn nachtdieren dus moesten we het hebben van de foto's. Want hoewel we veelvuldig marterpoepjes tegenkwamen, zijn die van boom- en steenmarter niet te onderscheiden en die van de bunzing ook te onbetrouwbaar gebleken. Maar die camera was spectaculair. Als je hun gedrag beter kent, weet je hoe en waar je je camera moet instellen. We hebben daardoor mooi gedrag van markerende marters en van spelende jongen kunnen vastleggen.

Steenmarter: een soort die vaak als cultuurvolger wordt beschreven maar toch vaak ook in bossen zijn jachtgebied én zijn verblijf heeft. Op een filmpje zien we dat een steenmarter markeert en later een steenmarter nogmaals erover heen gaat. Dezelfde of een ander? Maar het duidt er wel op dat het hier een vaste gebruiker van dit bosgebied betreft.

Boommarter: dit was ook een successtory voor Hekenbroek. We kregen niet alleen een boommarter maar ook twee jongen, samen met het vrouwtje in beeld. Bovendien verbleven ze ook in dat bosgedeelte want we zagen ze meerdere keren over de liggende boomstam flaneren en spelen. Holle bomen zijn belangrijk voor deze soort en gelukkig hebben we ook de zwarte specht vastgesteld die elk jaar weer nestholtes in oude bomen hakt welke uitermate geschikt zijn voor o.a. de boommarter. Met de boom- en steenmarter lijkt het steeds beter te gaan in Nederland.

Dat is een ander verhaal bij de **bunzing**. Ook zo'n dier dat sterk te lijden heeft van het verdwijnen van kleine bosjes, hagen en heggen. De kleinschaligheid van ons landschap verdwijnt steeds meer helaas. Moeilijk te inventariseren. Zonder camera zou dat niet lukken. Maar we hebben hem een paar keer in Hekenbroek kunnen fotograferen.

Das: de laatste van de marterachtigen. De dassenburcht tegenover Hekenbroek is gelukkig nog steeds aanwezig. We zagen al bij de eerste excursie zijn prenten. Later verscheen hij ook in beeld van een camera.

Evenhoevigen

Ree: als het met een dier goed gaat in Nederland, is het wel met het ree. Niet met elk individu want zo vond ik een gaaf dood ree in april in het weiland dat grenst aan het noordelijk bosgedeelte. Mogelijk toch een verkeersslachtoffer. Maar we zagen gelukkig ook diverse levende reeën, zowel geit als bok als 1-jarig dier.

Resultaten per struikrover en per camera (voor locaties zie bijlage)

Struikrover resultaten

S1: 1 bosmuis

S2: rosse woelmuis, bosmuis, steenmarter, koolmees

S3: bosmuis, koolmees

Cameraplaatsing (voor locaties zie bijlage):

C1: 14 maart tot 10 april (bij hut)

C2: 28 maart tot 21 april (in bosje met plasje.) Haas en ree

C3: 28 maart tot 14 april (bij ven)

C4: 15 april tot 8 mei (in oud bos, filmpjes daarom opnames tot 1 mei)

C5: 24 april tot 1 juni (open beukenbos, niks)

C6: 24 april tot 1 juni (bij gemarkeerde liggende boom, camera keek te hoog)

C7: 9 juni tot 15 juli (opnieuw op dezelfde plek als C6)

Bijlage:



Plaatsen van de camera's (C1 tot C7) en de struikrover (S1 tot S3)

Zoogdier-soort	haas	Eek-hoorn	Boom-marter	Steen-marter	bunzing	das	vos	ree
Camera-nr.								
C1	x			x	x			x
C2	x						x	x
C3				x			x	X
C4	x				x		x	x
C5								
C6	x		x			x		
C7	x	x	x	?	x			x

Opmerkingen bij de diverse camera's:

C1: zanglijster,

ree van 1 jaar

steenmarter markeert bij 2^e passage en nog een keer bij 3^e, meerdere individuen?

C3: hardloper met loslopende hond

reegeit, later een met kalf; reebok meermalen

vos, tweemaal

C4: reebok en geit.

vosje, zich krabbend, jong?

marter, bewoner van hol vlakbij en zichtbaar op opnames?

zanglijster

gaai

C5: geen dieren te zien. Te open?

C6: camera was wat hoog ingesteld. Daardoor dieren soms alleen rug en niet zeker te determineren.

Boom uitgekozen doordat er al een marterpoepje naast en een uilenbal op de boom lag.

das, liep ook even over de liggende boomstam !

koolmees.

C7: opnieuw op de C6-plaats. Nu goed ingesteld:

mooie boommarterfoto's o.a. overdag. Moertje met twee jongen die hier spelen, hol

vermoedelijk dichtbij.

enige plek met eekhoorn op de camera

grote bonte specht

buizerd, vliegend

Soorten op 14-3:

mol (molshopen)

veldmuis (holletjes en weggetjes)

vos (uitwerpsel)

marter (uitwerpselen)

ree (krabplekken)

Soorten 25-7 (Gelopen route op kaart als rode lijn aangegeven.):

Myotis spec.(ws. baard-/brandts vleermuis)

rosse vleermuis

laatvlieger

gewone dwergvleermuis

bosvleermuis

gewone grootoorvleermuis?

Fotografen genoemd bij de betreffende foto's, overig foto's auteur:

Doetinchem 13 dec. 2020

Henriette van der Loo